

Uppdaterad åtgärdstabell 2022–2026 för Åtgärdsprogram för jättepraktbagge

(Chalcophora mariana)

Hotkategori: **Starkt hotad (EN)**

Åtgärdstabellen har upprättats av
Länsstyrelsen i Västernorrlands län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Tel: 0611-34 90 00,

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se

Postadress: 871 86 Härnösand

Internet: www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Det första åtgärdsprogrammet för jättepraktbagge skrevs av Bengt Ehnström, fastställdes av Naturvårdsverket i december 2004 och gällde för åren 2004–2006. Vid den tidpunkten fanns inga aktuella lokaler för arten i landet. Nya fynd av arten och ny kunskap ledde fram till en revidering av programmet som upprättades av Bengt Ehnström och Pekka Bader och beslutades av Naturvårdsverket i juli 2013. Programmet löpte under åren 2013–2017.

Under 2017 redovisades programmet till Naturvårdsverket, som beslutade under 2018 att förlänga programmet till och med 2023 samt att målen och åtgärdstabellen skulle uppdateras. Ändringar i kortsiktiga och långsiktiga mål har tagits fram av Länsstyrelsen i Västernorrlands län. Vid fastställelse av uppdaterad åtgärdstabell revideras tidigare beslut och programmet förlängs till 2026.

Arten är idag klassad som Starkt hotad (EN) och är i behov av fler åtgärder och insatser för att säkra artens långsiktiga överlevnad i landet. Åtgärdsprogrammet koordineras av Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2022–2026 för att artens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogrammet för jättepraktbagge, ISBN 978-91-620-6584-3.

Stockholm 24 oktober 2022

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade den 24 oktober 2022 att fastställa uppdaterad åtgärdstabell, inklusive ändringar i långsiktiga och kortsiktiga mål, samt att åtgärdsprogrammet för jättepraktbagge ska förlängas t.o.m. år 2026, NV-08712-22. Den uppdaterade åtgärdstabellen är tillsammans med åtgärdsprogrammet vägledande, ej formellt bindande dokument.

När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator slutredovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU Artdatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för jättepraktbagge fastställs.

Innehåll

FÖRORD	4
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	3
INNEHÅLL	4
BAKGRUNDSBESKRIVNING	5
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktiga mål (2040)	7
Kortsiktiga mål (2026)	7
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	8
Dialog och samverkan	8
Aktiva åtgärder i fält	9
Datainsamling och analyser	9
BILAGA 1	12

Bakgrundsbeskrivning

Jättepraktbagge (*Chalcophora mariana*) finns på varma, torra lokaler med gammal tallskog. Arten finns idag i hållmarkstallskog i Höga Kusten i Västernorrland och på halvön Hornslandet i Gävleborgs län. Äldre fynd är kända från Skåne till Hälsingland.

Brist på gammal tallskog med kontinuerlig förekomst av döda tallar i klimatiskt gynnsamma lägen är den mest troliga orsaken till artens tillbakagång i Sverige. Många naturskogsbestånd är troligen för tätvuxna och beskuggade, och i det brukade landskapet hinner inte lämplig död ved bildas i tillräcklig omfattning innan avverkning.

Arten finns idag på bara ett fåtal lokaler och en skattning av populationsstorleken saknas. SLU Artdatabanken har under åren 2018/2019 undersökt frågan om Höga Kusten hyser en livskraftig population, men man har inte kunnat komma fram till ett svar på grund av för lite data om populationen i nuläget. Arten är rödlistad som Starkt hotad (EN) på grund av ett litet utbredningsområde, en fragmenterad utbredning och fortgående minskning av populationen (SLU Artdatabanken 2020). Mer information om arten finns i Naturvårdsverkets rapport 6584 Åtgärdsprogram för jättepraktbagge, 2013–2017.

Programredovisningen år 2017 visar att man under programperioden har genomfört riktade inventeringar efter arten i Gävleborgs län, Västernorrlands län, Uppsala län och Östergötlands län. Sammantaget har fullbildade exemplar eller färska kläckhål av arten enbart observerats i Gävleborgs län och Västernorrlands län.

I Gävleborgs län har man bland annat jobbat med en förbättring av substrattillgången både genom en naturvårdsbränning på ett mindre område i Hölicks naturreservat och genom att lägga ut tallstockar som yngelsubstrat. I Västernorrland har man följt upp tallstockarna som lades ut år 2009 årligen och även övervakat den årliga föryngringen i ett antal provytor. Under programperioden har det även kommit fram en del ny kunskap kring artens biologi, för mer information se programredovisningen.

Åtgärdsprogrammets mål är att minska risken att jättepraktbaggen försvinner från Sverige på grund av slumpmässiga populationsförändringar eller brist på substrat. Åtgärdslistan inriktas främst på åtgärder i anslutning till förekomsterna i Höga Kusten och på Hornslandet.

Fler län behöver eftersöka arten på lämpliga platser. Finns inte arten på fler lokaler än vad som är känt idag så behöver man undersöka möjligheter och förutsättningar för utsättning av arten. Data behöver fortsatt samlas in från de befintliga lokalerna för att på sikt kunna skatta populationsstorleken och göra en bedömning av artens långsiktiga överlevnadsmöjligheter. Även fortsättningsvis behöver åtgärder genomföras för att öka mängden död ved i anslutning till befintliga lokaler, till exempel genom naturvårdsbränning.

Den uppdaterade åtgärdstabellen syftar till att förbättra förutsättningarna för jättepraktbaggens framtida överlevnad i landet. Kvarvarande åtgärder som inte har genomförts under den tidigare programperioden samt löpande åtgärder har anpassats till rådande kunskaps- och åtgärds läge. Det har även tillkommit nya åtgärder. De långsiktiga målen har justerats och de kortsiktiga målen har uppdaterats.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 1 145 000 kr under perioden 2022–2026. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Vision

Visionen är att artens långsiktiga överlevnad i landet bedöms tryggad. För jättepraktbagge kan det innebära att arten finns på några tiotal lokaler i landet. Sett till dagens kunskap kring artens utbredning och förekomst av lämplig livsmiljö, innebär målet sannolikt att arten finns i mer än tre län längs landets ostkust.

Långsiktiga mål (2040)

Förutsättningarna för artens långsiktiga överlevnad i landet har ytterligare förbättrats, sett till såväl antalet lämpliga och säkrade livsmiljöer, liksom förutsättningarna i form av bland annat tillgången på lämpligt substrat.

Tillräckligt många lokaler med förekomst av arten har säkrats för framtiden, t.ex. genom naturvårdsavtal eller som naturreservat. ~~Naturvårdsbränningar genomförs i relevanta områden.~~ Arten är fridlyst i hela landet.

Den långsiktiga substrattillgången har säkrats, genom exempelvis naturvårdsbränning eller tillförsel av död ved, även i anslutning till eventuella nytillkomna förekomster, liksom i potentiella områden för arten.

Behovet av och förutsättningar för populationsförstärkning genom utsättning har analyserats och vid behov har utsättningar genomförts.

För mer tydlighet har några formuleringar i måltexten anpassats. Ett av de ursprungliga långsiktiga målen har flyttats ner till de nya kortsiktiga målen. Måläret har ändrats från 2030 till 2040.

Kortsiktiga mål (2026)

- Förutsättningarna för artens långsiktiga överlevnad i landet upprätthålls. Inga befintliga förekomstlokaler har försvunnit eller fragmenterats.
- Arbetet med att säkra befintliga förekomster långsiktigt fortsätter på flera lokaler, liksom att säkra den långsiktiga substrattillgången.
- Överlevnadsmöjligheterna för arten analyseras för eventuella nytillkomna förekomster, liksom för potentiella områden som skulle kunna hysa arten, som t.ex. i Kalmar län.
- Behovet av och förutsättningar för en populationsförstärkning genom utsättning i Kalmar län analyseras.
- Det ska tas fram ett kvantitativt mål, baserat på faktiskt data, för långsiktigt bevarande av arten i landet i form av antal förekomstlokaler eller antalet reproduktiva individer. Detta görs med ledning av data om bland annat livslängd, trend för förekomsten i Höga kusten (årlig reproduktion), substratnyttjande och förekomst av lämplig livsmiljö.
- ~~Jättepraktbagge fridlyses i hela landet.~~

De kortsiktiga målen i denna version av åtgärdstabellen har uppdaterats.

Åtgärder och rekommendationer

För åren 2022–2026 föreslås nedan listade åtgärder. En sammanställning av åtgärderna finns även i Bilaga 1. Följande län föreslås att göra åtgärder under perioden: Västernorrland, Gävleborg, Uppsala, Stockholm, Södermanland, Östergötland, Kalmar, Gotland, Blekinge. Arten har idag bara kända förekomster i Gävleborg och Västernorrland, men det är fortsatt viktigt att arten eftersöks på potentiella lokaler i andra län och att alla län har tillgång till aktuell information och kunskap om arten.

De förslagna åtgärderna är antingen åtgärder som fanns med i den tidigare åtgärdstabellen, men som inte blev genomförda, eller nya åtgärder. Bland annat togs det fram förslag på åtgärder vad det gäller information och övervakning i analysen som SLU Artdatabanken genomförde i samarbete med Länsstyrelsen Västernorrland under 2018/2019.

Dialog och samverkan

Rådgivning och information

I samband med att nya lokaler upptäcks ska markägaren informeras om arten och dess livsmiljö.

Eftersom resurserna inom ÅGP för eftersök av arten är begränsade så ska alla berörda län ta kontakt med intresserade entomologiska föreningar, men också till exempel Skogsstyrelsen och kommuner, för att informera om arten och dess miljö. Det är av stort värde om ideella krafter kan motiveras att eftersöka arten, speciellt i de län där arten potentiellt kan finnas, men inte har hittats under senare år.

Under senare år har ny kunskap om jättepraktbagge kommit fram som är av vikt för att förstå arten och att genomföra åtgärder. En artikel kring ny kunskap ska publiceras i samarbete med SLU Artdatabanken i en entomologisk tidskrift i Sverige. SLU Artdatabanken föreslår utifrån sin analys också att det publiceras ett ”call for information” (inhämtning av information) i europeiska tidskrifter, där information om dynamiken i små populationer av arten i andra delar av Europa efterfrågas. Detta som ett underlag för en analys av små populationer i Sverige och artens långsiktiga överlevnad i Sverige.

Arbetet med att fridlysa arten ~~behöver~~ fortsätter. När arten har blivit fridlyst behöver alla berörda län informera om detta.

Områdesskydd

I Västernorrland pågår arbete med att skydda Fanön och det behöver slutföras. Det ska även fortsatt utredas att eventuell utvidga naturreservatet på Mjältön.

Aktiva åtgärder i fält

För att bland annat kunna studera spridning av arten till närliggande brandfält bör en provbränning av en mindre yta i Skuleskogens nationalpark genomföras. På Hornslandet finns det flera potentiella områden där bränning kan genomföras för att skapa bättre förutsättningar för arten.

På Hornslandet ska det också genomföras andra åtgärder för att öka mängden död och döende ved i området.

Även i Höga Kusten kan det under programperioden bli aktuell med att öka mängden död ved på någon utvald lokal. Man borde dock invänta resultat och sammanställning av tidigare undersökningar om substrat och substratkvalitet (se under *Framtagande av ny kunskap*) för att sätta in rätt åtgärd på rätt lokal.

Datainsamling och analyser

Inventering

Arten ska fortsatt eftersökas på brandfält som ligger i närhet av befintliga förekomster, både i Höga kusten och på Hornslandet. Arten ska även eftersökas i lämpliga biotoper kring befintliga förekomster i båda länen för att eventuellt kunna utvidga det aktuella utbredningsområdet. Det är viktigt att dokumentera både fynd och icke-fynd av arten. På Hornslandet ska även potentiella åtgärdsområden karteras.

De län som inte har genomfört riktade eftersök av arten, men där det finns tidigare eller potentiella lokaler, ska göra riktade eftersök under denna programperiod, bland annat för att man ska kunna få en bättre bild över artens utbredning i landet. Inventeringen kan göras i samband med andra inventeringar i tallmiljöer, men det är viktigt att man specifikt söker ut områden som lämpar sig för jättepraktbagge, till exempel solöppna hållmarker.

Länsstyrelsen i Kalmar län är intresserad att på sikt och vid behov jobba med en utsättning av jättepraktbagge. Inför detta behöver man genomföra riktade eftersök efter arten på tidigare och potentiella lokaler i länet. Man behöver även söka efter lämpliga miljöer för en utsättning och noggrant undersöka om arten kan överleva där på sikt.

Övervakning

För att få ett mått på föryngringen i Höga kusten och på Hornslandet ska fårska kläckhål följas upp i ett urval områden med kända förekomster.

Uppföljning

Både i Höga kusten och på Hornslandet har man lagt ut död ved som yngelsubstrat tidigare. Efter 7 år kläcktes den första imagon ur stockarna i Höga kusten och på Hornslandet kläcktes de första 5 år efter utplacering av stockarna. De utlagda stockarna i båda länen ska följas upp, helst varje år, för att se hur arten nyttjar stockarna.

Framtagande av ny kunskap

Arten finns idag bara i två delpopulationer i Höga kusten och på Hornslandet. Det finns en uppenbar risk att arten skulle kunna försvinna till följd av slumpmässiga faktorer. Under programperioden ska därför behovet av och förutsättningar för att kunna sätta ut arten undersökas i ett samarbete mellan Kalmar län, Västernorrlands län och SLU Artdatabanken. Fokus ska ligga på att eventuellt skapa en ny delpopulation i Kalmar län.

En central fråga för artens långsiktiga överlevnad är substrattillgången. Det har gjorts en hel del undersökningar på substrattillgång och substratkvalitet i Skuleskogens nationalpark, men undersökningar och resultat behöver sammanställas för att kunna vara ett underlag för åtgärder och även utsättningar i andra områden.

Mittuniversitetet och Länsstyrelsen Västernorrland ska fortsätta att utreda om det går att använda feromoner som inventeringsmetodik för att förbättra inventeringar och övervakning och för att identifiera nya lokaler för arten. Ett samarbete har påbörjats under tidigare programperiod.

Mikroklimatet har stor betydelse för var i terrängen arten påträffas. I samarbete med ett universitet ska en studie om mikroklimatet på befintliga lokaler för arten genomföras. Detta som ett underlag bland annat för framtida åtgärder.

Enligt åtgärdsprogrammet ska det tas fram ett kvantitativt mål, baserat på befintliga data, för ett långsiktigt bevarande av arten i landet. I ett samarbete med Länsstyrelsen Västernorrland och SLU Artdatabanken har man genomfört en analys av befintliga data från Höga Kusten under 2019. Analysen kunde inte besvara frågan om ett kvantitativt mål för arten i landet, men identifierade ett antal områden där det saknas data eller där tillgängliga data är otillräckliga för att kunna göra en fördjupad analys. För att kunna besvara frågan om ett kvantitativt mål behöver man genomföra en sårbarhetsanalys (PVA) om några år, förslagsvis år 2026. En sårbarhetsanalys behöver titta på hur stor population som behövs, hur stor areal lämplig livsmiljö som krävs och identifiera kritiska delar i artens livscykel.

Bilaga 1

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie åtgärdsprogram, Områdesskydd och förvaltning

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Rådgivning	Alla ²	Nya lokaler	Lst	NV-ÅGP	I uppdrag		1	löpande
Områdesskydd: Fanön	Y	Höga kusten: Fanön	Lst	NV- områdesskydd	0	1 000 000 ³	1	2025
Fortsatt utredning av utvidgning av naturreservat på Mjältön	Y	Höga kusten: Mjältön	Lst	NV- områdesskydd	0	8000	2	2025
Kontakt med entomologiska föreningar och andra aktörer i län/ region: information om arten och miljön	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	I uppdrag		1	2023
Artikel med ny kunskap i entomologisk tidskrift	Y, X, Adb		Lst, Adb	NV-ÅGP	30 000	15 000	1	2023

NATURVÅRDSVERKET

”Call for information” – om små populationer och deras dynamik, i europeisk tidskrift	Y, Adb		Lst, Adb	NV-ÅGP	15 000	5 000	2	2024
Aktiva åtgärder i fält								
Biotopvård: Provbränning i Skuleskogens nationalpark	Y	Höga kusten	Lst	NV-skötsel	0	100 000	1	2025
Biotopvård och restaurering: Naturvårdsbränning på Sveaskogs marker	X	Flera potentiella områden på Hornslandet.	Lst/ Svea	NV-skötsel	0	100 000	1	2025
Åtgärder för att öka mängden död/döende tallved	X	Hornslandet, Höga kusten	Lst/ Svea, Lst	NV-ÅGP	150 000		1	2025
Datainsamling och analyser								
Trendövervakning: årlig föryngring (färska kläckhåll) inom provtytor	Y	Höga kusten: Skuleskogen och Mjältön	Lst	NV-ÅGP	130 000		1	Årligen ⁴
Övervakning (färska kläckhåll)	X	Områden med kända förekomster	Lst	NV-ÅGP	80 000		1	Årligen eller vart annat år
Uppföljning av artens nyttjande av död ved utlagd 2009	Y	Höga kusten; Skuleskogen och Mjältön	Lst	NV-ÅGP	50 000		1	Årligen ⁴
Uppföljning av artens nyttjande av död ved utlagd 2013 och 2016	X	Hornslandet	Lst	NV-ÅGP	50 000		1	Årligen
Eftersök av arten på brandfält	Y	Höga kusten; bl.a. Balesuddens NR och Rävsn;	Lst	NV-ÅGP/ NV-skötsel	35 000		2	2023

NATURVÅRDSVERKET

Eftersök av arten på brandfält	X	Hornslandet	Lst	NV-ÅGP/ NV-skötsel	25 000		2	2023
Eftersök i lämplig biotop kring befintliga förekomster (avgränsa utbredning)	X, Y	Kustlandet i X och Y län.	Lst	NV-ÅGP/ NV-områdesskydd	25 000	15 000	2	2024
Kartering av potentiella åtgärdsområden	X	Hornslandet	Lst	NV-ÅGP	25 000		2	2024
Riktade eftersök på tidigare och potentiella lokaler t.ex. i samband med andra inventeringar av tallmiljöer: Uppsala, Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Gotlands och Blekinge län	C, AB, D, E, I, K	Solexponerade öppna tallbestånd	Lst	NV-ÅGP/ NV-områdesskydd	180 000		1	2025
Riktade eftersök på tidigare och potentiella lokaler, Kalmar län	H	Hornsö	Lst	NV-ÅGP/ NV-områdesskydd	50 000		1	2024
Identifiera lämpliga miljöer för utsättning	H		Lst	NV-ÅGP	50 000		1	2025
Undersöka förutsättningar för utsättning av arten	H, Y, Adb		Lst	NV-ÅGP	50 000	5 000	1	2025
Ny kunskap: sammanställa information om substrattillgång och substratkvalitet på studieytorna i Skuleskogen	Y		Lst	NV-ÅGP	10 000		2	2023

NATURVÅRDSVERKET

Ny kunskap: Feromon	Y		Lst/MIUN	NV-ÅGP, Forskning	15 000	10 000	2	2025
Ny kunskap: Analys av artens långsiktiga överlevnad	Y, Adb		Lst, Adb	Lst, Adb, universitet	150 000	100 000	1	2026
Ny kunskap: Studie om mikroklimatet på lokalerna	Y eller X		Lst, Universitet	NV-ÅGP, Forskning	25 000		2	2025
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2022-2026</i>					<i>1 145 000</i>	<i>1 358 000</i>		

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² - Med "Alla län" (alt "Berörda län") menas Västernorrlands, Gävleborgs, Uppsala, Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Kalmar, Gotlands och Blekinge län.

³ - Endast ersättning till markägare

⁴ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.

MIUN – Mittuniversitetet

Svea – Sveaskog

Adb – SLU Artdatabanken

